

Ekologik Turizmni Rivojlantirish Istiqbollari

Sharof Rashidov Nomidagi

Samarqand davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekoturizmni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari, shuningdek, uning O‘zbekiston sharoitidagi istiqbollari tahlil qilingan. Tadqiqotda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda turizm faoliyatini ekologik tamoyillar asosida tashkil etish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Ekoturizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ahamiyati, uning barqaror rivojlanishdagi o‘rni hamda hududiy turistik salohiyatni oshirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, mamlakatimizdagi mavjud tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanish orqali ekoturizmni rivojlantirish yo‘nalishlari hamda ushbu sohani takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: ekologiya, ekoturizm, ekologik ong, turizm resurslari, turoperatorlar, rekreatsiya, antropogen omillar.

Kirish

XXI asr boshlarida insoniyat taraqqiyoti jarayonida global muammolar va ijtimoiy qarama-qarshiliklarning keskinlashuvi yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, ekologik muammolar tobora dolzarb tus olib, jamiyat oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Endilikda insoniyat faqat tabiiy resurslardan oqilona foydalanish orqali atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirish bilangina cheklanib qolmasdan, balki jamiyat qadriyatlarini qayta ko‘rib chiqish, inson va tabiat o‘rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichda shakllantirish zaruratiga duch kelmoqda. Shu jihatdan qaraganda, atrof-muhitni muhofaza qilish va uning tarkibiy qismlarini asrab-avaylash bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Hozirgi davrda dunyo miqyosida suv resurslari tanqisligi, iqlim o‘zgarishi, atmosfera havosining ifloslanishi, ozon qatlamining yemirilishi, o‘rmon maydonlarining qisqarishi, aholi soni hamda transport vositalarining ortib borishi kabi global ekologik muammolar tobora kuchayib bormoqda. Mazkur murakkab jarayonlar sharoitida “inson–tabiat” tizimidagi muvozanatni ta‘minlashga qaratilgan samarali yo‘nalishlardan biri sifatida ekoturizm alohida ahamiyat kasb etmoqda. So‘nggi yillarda ushbu yo‘nalishning jadal rivojlanayotgani ham uning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Markaziy Osiyo mintaqasida joylashgan O‘zbekiston Respublikasi ekoturizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega davlatlardan biri hisoblanadi. Mamlakatimiz hududidagi baland tog‘ tizimlari, qadimiy sivilizatsiyalar izlarini o‘zida mujassam etgan tarixiy shaharlar, keng cho‘l hududlari, serunum vodiylar hamda tabiiy shifobaxsh manbalar ushbu sohani rivojlantirish uchun mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, mavjud turistik-rekreatsion resurslardan samarali foydalanish, tabiiy va madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, shuningdek, mahalliy aholini ish bilan ta‘minlashga qaratilgan tizimli dasturlarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish borasida qabul qilingan me‘yoriy-huquqiy hujjatlar ushbu yo‘nalishning yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qilmoqda. Xususan, 2016-yil 2-dekabrda qabul qilingan PF-486-son Farmon turizmni jadal rivojlantirish, mavjud salohiyatdan to‘liq foydalanish hamda ekologik turizmni boshqa turizm turlari bilan uyg‘un holda rivojlantirish bo‘yicha muhim vazifalarni belgilab berdi. Mazkur hujjatda ichki va kirish turizmini kengaytirish, shuningdek, hududiy va milliy dasturlarni ishlab chiqish zarurligi alohida ta‘kidlangan.

Bugungi kunda ilmiy adabiyotlar va ommaviy axborot vositalarida ekoturizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ahamiyatini yoritishga qaratilgan tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, an'anaviy turizm turlari yiliga o'rtacha 5 foizga o'sayotgan bo'lsa, ekoturizmning o'sish sur'ati 20–30 foizni tashkil etmoqda. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, mazkur yo'nalish nisbatan yangi bo'lishiga qaramay, uning rivojlanish dinamikasi boshqa turizm turlariga nisbatan ancha yuqori ekanligi bilan ajralib turadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Ekoturizm va ekologiya yo'nalishida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu sohaning nazariy hamda amaliy jihatlarini keng qamrab oladi. Jumladan, R. Xaitovning "Ekologik turizm" nomli o'quv qo'llanmasida ekologiya va turizm o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, sohada mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari tizimli ravishda tahlil qilingan. Muallif tomonidan ekologik turizmni rivojlantirishda atrof-muhitni muhofaza qilish bilan iqtisodiy manfaatlar uyg'unligini ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Shuningdek, M.R. Boltaboyev, I.S. Tuxliyev, B.Sh. Safarov va S.A. Abduxamidovlar tomonidan yaratilgan "Turizm: nazariya va amaliyot" darsligida turizm sohasining nazariy asoslari hamda amaliy rivojlanish yo'nalishlari keng yoritilgan. Ushbu manbada ilg'or xorijiy tajribalar asosida turizm bozorining rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinib, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari aniq misollar orqali ochib berilgan.

Bundan tashqari, G.A. Alimova, A.A. Yodgarov, L.Sh. Egamberdiyeva va A.A. Kazakov muallifligidagi "Ekologiya" darsligi ekologik muammolarni kompleks yondashuv asosida o'rganishga qaratilgan muhim ilmiy manbalardan biridir. Mazkur darslik "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasiga asoslangan barqaror rivojlanish masalalariga bag'ishlangan fundamental ilmiy tadqiqotlar doirasida yaratilgan bo'lib, unda biosfera, ekologik tizimlar, tabiiy resurslardan foydalanish, ularni muhofaza qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalari hamda inson va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlar chuqur yoritilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ekologik muammolarni kamaytirish, turizmni rivojlantirish va uni samarali tashkil etish masalalarini o'rganishda turli ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Xususan, xorijiy mamlakatlar tajribasi monografik usul asosida tahlil qilinib, mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirildi. Shuningdek, tadqiqot davomida analiz va sintez, tizimli yondashuv hamda taqqoslash kabi iqtisodiy-tahliliy usullar qo'llanildi. Ushbu metodlar orqali ekoturizmni rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy jihatlari kompleks tarzda o'rganildi.

Tahlil va natijalar

Ekoturizm Ekoturizm (yashil turizm) barqaror turizmning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, asosan antropogen ta'siri kam yoki deyarli saqlanib qolgan tabiiy hududlarga tashrif buyurishga asoslanadi. Ushbu turizm shakli nafaqat dam olish, balki atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ham nazarda tutadi.

"Ekoturizm" atamasi ilmiy muomalaga XX asrning 1980-yillari boshlarida meksikalik ekolog olim Hector Ceballos-Lascurain tomonidan kiritilgan. U ushbu tushunchani dam olish jarayonida ekologik muvozanatni saqlash va tabiat bilan uyg'unlikda yashash g'oyalarini ifodalovchi konsepsiya sifatida asoslab bergan. Ekoturizm o'z mohiyatiga ko'ra, rekreatsiyaning faol shakli bo'lib, tabiiy muhitdan oqilona foydalanish bilan birga, insonning tabiat bilan bevosita muloqotini ta'minlaydi.

Mazkur turizm turi ommaviy turizmga xos bo'lgan yuqori darajadagi qulaylik va haddan tashqari iste'molchilikdan qisman voz kechishni talab qiladi. Buning o'rniga, u tabiatni chuqur anglash, undan ma'naviy zavq olish, ekologik ongni shakllantirish hamda tabiiy merosni asrab-avaylashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ekoturizm mahalliy aholi madaniyatini qo'llab-quvvatlash va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shish imkonini beradi.

Ekoturizmni samarali tashkil etish maqsadida xalqaro tashkilotlar tomonidan qator tamoyillar ishlab chiqilgan bo'lib, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ekoturizm faoliyati tabiiy resurslarga tayangan holda amalga oshirilishi;
2. Atrof-muhitga yetkaziladigan salbiy ta'sirni minimal darajaga tushirish;
3. Ekologik ta'lim va ma'rifatni rivojlantirishga xizmat qilishi;
4. Mahalliy madaniyat va an'analarni saqlash hamda qo'llab-quvvatlash;
5. Turizm amalga oshirilayotgan hududlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash.

Bugungi kunda ekoturizm global turizm sanoatining eng tez sur'atlarda rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, pandemiyadan oldingi davrda ushbu soha katta iqtisodiy daromad keltirgan va jahon turizm bozorida muhim ulushni egallagan. Hozirgi kunda ham sayyohlarning sezilarli qismi aynan ekologik turizmga qiziqish bildirmoqda, bu esa uning istiqboldagi rivojlanish salohiyati yuqori ekanligini tasdiqlaydi.

Ekoturizmning asosiy maqsadi — hozirgi hamda kelajak avlodlar uchun ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishish maqsadida tabiiy resurslardan turizm yo'nalishida oqilona foydalanishdan iboratdir. Ushbu maqsadni amalga oshirishda O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishga qaratilgan konseptual yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Xususan, "O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirish konsepsiyasi"da mazkur sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari va muhim vazifalari belgilab berilgan. Unga ko'ra, ekoturizmni samarali yo'lga qo'yish uchun quyidagi masalalarga alohida e'tibor qaratilishi lozim:

- ekoturizm industriyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;
- ekoturizm sohasining ilmiy-nazariy asoslarini shakllantirish va rivojlantirish;
- aholining ekologik ong va madaniyatini oshirishda turizm imkoniyatlaridan keng foydalanish;
- ekoturizm yo'nalishida ta'lim va tarbiya tizimini yo'lga qo'yish;
- malakali kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash, ekoturistik obyektlarni kompleks baholash hamda ularning hisobini yuritish;
- ekoturizm monitoringini tashkil etish va uning istiqbollari prognozlash;
- hududlarni ekoturistik rayonlashtirish asosida samarali boshqarish;
- milliy va xalqaro darajada strategik dasturlar hamda loyihalarni ishlab chiqish;
- biologik xilma-xillikni saqlash va muhofaza qilish choralarini kuchaytirish.

Jahon miqyosida 2002-yilning "Ekoturizm yili" deb e'lon qilinishi ushbu sohaning global darajada muhim ahamiyat kasb etishini tasdiqladi. Bu tashabbus ekoturizmni rivojlantirish, ekologik muammolarni hal etish hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga qaratilgan chora-tadbirlarni jadallashtirishga xizmat qildi.

Hozirgi bosqichda jamiyat taraqqiyotining o'ziga xos jihatlaridan biri texnogen omillar ta'sirida atrof-muhit ifloslanishining ortib borayotganidir. Bunday jarayonlar, avvalo, turistik-rekreasion resurslarning ekologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning inqirozga yuz tutishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli ekologik vaziyatning yomonlashuvi nafaqat alohida hududlar, balki global miqyosda dolzarb muammo sifatida qaralmoqda.

Shu bois, hozirgi davrda ustuvor vazifalardan biri sifatida tabiiy muhitni muhofaza qilishga qaratilgan yangi yondashuv va mexanizmlarni ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Bunda atrof-muhitni saqlash masalalarini murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik tizim sifatida kompleks tarzda o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur muammolarni hal etishda turizm sohasi yetakchi o'rinlardan birini egallaydi.

Avvalo, turizm jahon xo'jaligida eng tez sur'atlarda rivojlanayotgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. U global yalpi ichki mahsulotda muhim ulushga ega bo'lib, investitsiyalarni jalb etish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda davlat byudjetiga soliq tushumlarini ko'paytirishda katta rol o'ynaydi. Ayrim baholashlarga ko'ra, turizm sohasi jahon investitsiyalarining sezilarli qismini o'ziga jalb etib, ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylangan.

Shu bilan birga, turizm zamonaviy iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. U iqtisodiy tizimning tarkibiy o'zgarishlariga turtki berib, xizmatlar sohasining kengayishiga, infratuzilmaning rivojlanishiga va ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qiladi. Shu jihatdan, turizmni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning samarali vositasi sifatida baholash mumkin.

Xalqaro tajriba ham turizmning yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Masalan, ayrim davlatlarda aholi bandligining katta qismi aynan turizm xizmatlari bilan bog'liq. Jahon turizm tashkilotlari prognozlariga ko'ra, yaqin yillarda sayyohlar sonining keskin ortishi kutilmoqda. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda turizm sohasida barqaror o'sish kuzatilmoqda, bu esa mazkur tarmoqning istiqboldagi rivojlanish salohiyati yuqori ekanligini tasdiqlaydi.

Bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida, jumladan Turkiya, Misr, Tailand, Malayziya, Kipr, Hindiston, Yaponiya, Fransiya, Italiya va Ispaniya kabi davlatlarda turizmni rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu siyosatning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiyotiga xorijiy valyuta tushumlarini ko'paytirish va milliy daromadni oshirishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasida ham turizm, xususan, ekologik turizmni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Mamlakat hududlarining tabiiy va rekreatsion salohiyati yuqori bo'lib, bu esa ekoturizmni rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratadi. Shu sababli, mavjud resurslardan samarali foydalanish, zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish va ekologik yo'naltirilgan turizmni qo'llab-quvvatlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xususan, Jizzax viloyati hududida turizmni, ayniqsa ekoturizmni rivojlantirish uchun muhim salohiyat mavjud. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, viloyatda jami 427 ta madaniy meros obyektlari davlat muhofazasiga olingan bo'lib, ularning 100 tasi tarixiy ziyoratgohlar, 268 tasi tabiiy-ekologik obyektlar, 59 tasi esa monumental yodgorliklar sifatida e'tirof etiladi. Mazkur obyektlarni ekoturizm nuqtai nazaridan qayta baholash, ularni rekonstruksiya qilish va turistik infratuzilma bilan ta'minlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, viloyat hududida joylashgan Zomin State Nature Reserve, Nurata State Nature Reserve hamda Zaamin National Park kabi yirik tabiiy hududlar ekoturizmni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu hududlar noyob flora va fauna, tabiiy landshaftlar hamda rekreatsion imkoniyatlari bilan ajralib turadi.

Mazkur resurslardan samarali foydalanish, ekologik muvozanatni saqlagan holda turistik faoliyatni yo'lga qo'yish va zamonaviy xizmat infratuzilmasini rivojlantirish orqali hududning turistik jozibadorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Xulosa Va Takliflar

So'nggi o'n yilliklar davomida dunyoning turli mamlakatlarida ekologiya, tabiiy muhit va turizm o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni muvofiqlashtirishga qaratilgan kompleks dasturlar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etilmoqda. Ushbu yondashuvlar doirasida turizmni rivojlantirishning muqobil yo'llari sifatida yangi obyektlar qurilishini cheklash, mavjud joylashtirish infratuzilmasidan samarali foydalanish, ekologik xavfsiz transport vositalarini joriy etish hamda turistlar va mahalliy aholining ekologik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, "yashil" yondashuvlar asosida turizm faoliyatining atrof-muhitga salbiy ta'sirini kamaytirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ekoturizmni rivojlantirish uchun zarur tabiiy, tarixiy va rekreatsion resurslar yetarli bo'lib, ushbu yo'nalishning istiqboli yuqori baholanadi. Mamlakatimizda mavjud

imkoniyatlardan samarali foydalanish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va ularni milliy sharoitga moslashtirish orqali ekoturizmni jadal rivojlantirish mumkin.

Shu munosabat bilan, O'zbekistonda ekoturizmni yanada rivojlantirish maqsadida quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

- ekoturizm sohasida faoliyat yurituvchi malakali kadrlarni tayyorlash va ularning kasbiy salohiyatini oshirish tizimini takomillashtirish;
- mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi va noyob tabiiy hududlari haqida keng qamrovli axborot targ'ibotini yo'lga qo'yish orqali xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshlikni oshirish;
- jahon talablari va standartlariga mos keluvchi innovatsion turizm loyihalarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish;
- ekoturizm infratuzilmasini zamonaviy moddiy-texnik baza bilan ta'minlash hamda xizmatlar sifatini oshirish;
- ekoturizm yo'nalishida faoliyat yurituvchi subyektlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, jumladan, imtiyozli kreditlar ajratish va ularning faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish.

Yuqoridagi takliflarning izchil amalga oshirilishi mamlakatimizda ekoturizmni barqaror rivojlantirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda milliy iqtisodiyotga qo'shimcha daromad keltirish imkonini beradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'Yhati

- [1] O'zbekiston Respublikasi, *O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirish konsepsiyasi*, Ekologik xabarnoma, no. 6, pp. 8–14, 2007.
- [2] R. Xaitov, *Ekologik turizm*, o'quv qo'llanma. Toshkent, O'zbekiston, 2018.
- [3] A. B. Lukichev, "Sushchnost ustoychivogo i ekologicheskogo turizma," *Rossiskiy Zhurnal Ekoturizma*, no. 1, pp. 3–6, 2011.
- [4] A. S. Ilyasovna, "Methods of evaluating the quality of household services and ways to improve it," *World Economics and Finance Bulletin*, vol. 17, pp. 106–108, 2022.
- [5] S. I. Artikova and S. A. Abdurakhmonov, "Maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining iqtisodiy ahamiyati," *Science and Education*, vol. 3, no. 11, pp. 1182–1189, 2022.
- [6] World Tourism Organization (UNWTO), *International Tourism Highlights*, Madrid, 2025.
- [7] United Nations Environment Programme (UNEP), *Ecotourism and Sustainable Development Report*, 2024.
- [8] World Bank, *Tourism and Environment in Developing Countries*, Washington, DC, 2025.
- [9] Asian Development Bank (ADB), *Sustainable Tourism Development in Central Asia*, Manila, 2025.
- [10] United Nations Development Programme (UNDP), *Green Economy and Ecotourism in Uzbekistan*, 2024.
- [11] A. S. Ilyasovna, "Methods of evaluating the quality of household services and ways to improve it," *World Economics and Finance Bulletin*, vol. 17, pp. 106–108, 2022.
- [12] S. I. Artikova and S. A. Abdurakhmonov, "Maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining iqtisodiy ahamiyati," *Science and Education*, vol. 3, no. 11, pp. 1182–1189, 2022.
- [13] T. A. Honey, *Ecotourism and Sustainable Development*, Island Press, 2008.
- [14] D. Weaver, *Ecotourism*, 2nd ed., Wiley, 2012.

